

illum fructum ex iis literis vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, & optime contra fortunam paratum, armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio cum mihi non omnino excidisset, (etenim penitus infederat) vi tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque convulsa: cui te opitulari & video, & id fecisse etiam proximis literis, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibi que non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis literis gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter, copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiozem me puto, quam te ipsum præceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. ¹ Casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiozem te esse, cum aliquid speres: alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fatcare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi; nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quæ persequeris, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore; quanquam tuis monitis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paulo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem ² erimus etiam

¹ Casus enim gladiatorii] Gladiatorum similitudine Lucejus probare studuerat, non esse penitus de rep. desperandum: cum sæpe, qui jam victus ab adversario gladiator videtur, is ita convalescat, ut victorem probet. *Manutius.*

² Erimus etiam in omnibus desperatione fortes.] *Vulg. in omni desperatione fortes.* cum alius codex præ se ferat, in omnium rerum desperatione fortes: sed nostra omnino melior, quam accepimus ex Pall. pr. terr. quint. Gruter. Vatic. videturque ideo hæc lectio immuta-

etiam in omnibus desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientie nostræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, gessimus. Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus: plus profecto, quam est ab animo cuiusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignoscas mihi de me ipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam: transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo: & si esse una minus poterimus, quam volumus, animorum tamen conjunctione, iidem studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur. Vale.

mutata, quia non cuius pueri plana & obvia: sed non sic itur in alto. Gebhard. Cum id etiam Grævius receperit, nihil mirum: neque hac tamen via iturum me in alta confido. Gebhardi optimi pace dixerim, mihi vulgatam placere. Neque unquam ita locutus est Cicero, neque unquam, opinor, ita sensit, ut se desperatione fortes diceret. Aliud fortitudinis genus, non barbarum illud noverat. *Olivo.*

L. LUCCEIUS Q. F. M. T. CICERONI, M. F. S. D.

XIV. **S**I vales, bene est: valeo sicut sole; paululo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem: Romæ quia postea non fuisti, quam discesserat, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas ¹ eorum, quorum confuisti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium. Nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his temporibus & luctuosis, sed etiam tranquillis & optatis; præsertim

V 2 vel

ARG. Querit, cur tamdiu ab urbe absit Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter mororem ex morte filiz. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, & modeste claudit. *Anno U. C. 708.*

¹ Discesserat] *Cæsar scilicet.*
² Eorum, quorum confuisti] Genus loquendi Græcis usitatum: apud quos relativum, quod appellant, congruit cum eo quod antecedens nominant. *Lambin.*

vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic dum eras, lacrymis ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles, & angere: nec possum te, si concedis quod sentimus, ut liberius dicamus, non accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicias? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quod si non possumus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus, & rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad³ consuetudinem, vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio detertere, ne permanceas in incepto: cum duæ res istæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes, aut in altera⁴ non offendas. Vale.

³ Ad consuetudinem vel nostram] Lulus elegans in voce consuetudo, quæ cum refertur ad nos nostram communem, significat familiaritatem usum, conversationem; cum ad te tuam solius ac propriam, significat morem ac rationem vivendi. J. F. Gron.
⁴ Non offendas] Offendere quinque modis accipitur. Aut enim est ledere: quæ notissima significatio est: propterea superfedeo exemplis. Aut reperire: ut epist. 9. lib. I. Non offendas eum honorum sensum, mi Lentule, quem reliquisti. Et epist. 14. lib. IV. Tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihil meliores res domesticas, quam tempus offensissimam. Aut incidere: ut lib. II. de Invent. Quod si in ceteris quoque studiis a multis eligere homines compositissimum quodque, quam sese uni alicui certo vellet addicere, minus in arrogantiam offenderent. Aut peccare, vel alicui committere, unde existimationis, honoris, benevolentia jactura fiat. Ut epist. 7. lib. I.

Si cecidisset ut voluimus & optamus, omnes te & sapienter & fortiter; sin aliquid offensus, eosdem illor & cupide & temere fecisset dicituros. Et epist. 18. lib. II. Si dignum se majoribus suis praberet... sin quid offenderit, sibi ratum, nihil tibi offenderit. Et pro Cluent. his apud iudices offensus. Aut passim sumitur: quæ minus nota significatio est. Non enim est hic, offendas, pro pecces, ut creditit homo doctus, exemplis adductus alio spectantibus, sed pro offensus. Quod ipse probat Cicero. Nam epist. 1. lib. I. ad Q. Fr. Si quis est, inquit, in quo iam offensus, de quo aliquid suspicis; hinc nihil crediderit, nullam partem existimationis tue commiserit. In Verrem lib. I. act. 2. Hostes Janitor, veritus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa vi retinere cepit. Et Cæsar lib. II. bel. civ. At, credo, si Cæsarem probasit, in me offensus. Quæ si attendantur, profecto patendi vim potius habere videbuntur, quam agendi. Manus.

M. CICERO L. LUCCEIO, Q. F. S.

XV. OMNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas a te proxime accepi: non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus. Dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. Neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, & in qua me lenissimis & amantissimis verbis utens, re graviter accusas: sed quod illius tanti¹ vulneris quæ remedia esse debent, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicose confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obdurerunt. Tecum vivere possem, equidem & maxime vellem. Vetustas, amor, consuetudo, studia paria: ² quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni? Possumusne igitur esse una? Nec mehercule intelligo, quid impediatur. Sed certe adhuc non sumus, cum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra ætas incidit, ut cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam pueret. Quod enim mihi poterat esse perflugium, spoliato & domesticis & forensibus ornamentis, atque solatiis? literæ, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? sed nescio quomodo ipsæ illæ excludere me a portu & perflugio videntur, & quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil inest, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic literis utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quod si id egissemus, ego

ARG. Respondet superiori epistolæ, luge-re se non tam filiz obitum, quam reip. tempora, ob quæ ab urbe abfit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia. In studiis exiguam medicinam superesse. Anno U. C. 708.

¹ Vulneris] Ex obitu filiz.
² Quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni?] Sic Manutius: sic etiam Lambinus, nisi quod omittit, quæ res. Nec erat cur id Grævus mutatum vellet.

ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, ut omne tempus una fuisset: neque me valetudo tua offenderet, neque te mœror meus: quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utriusque nostrum aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

M. T. CICERO TITIO S. D.

XVI. **E**TSI unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benevolentia, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu: sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut esse meminimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra: neque esse recusandum, quominus ea, qua nati sumus, conditione vivamus: neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus: eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæc, neque cæteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpata, ¹ memoriaque literis prodita, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostræ civitatis, & hæc prolatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent. Quod si tuum te desiderium movet, aut si ² tuarum rerum cogitatione mœres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universoni puto.

ARG. Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatus ferentem. Anno U. C. 709.

¹ Memoriaque literis prodita] Vulgo & literis inserta copula, quæ melius abest. Instrumentum sexto casu significatur.

² Tuarum rerum cogitatione] Non puto, tuarum rerum, de fortunis dici, sed de liberis immatura morte ereptis: ut sit. Tuarum rerum, pro, tuarum incommodorum: quod indicat & quæ antecedunt, & quæ sequuntur. Monus.

to. Sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miseras lugeas: ut ea non dicam, quæ sapissime & legi & audivi, nihil mali esse in morte, ³ in qua si resideret sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit: sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea miseri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? Non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo & pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitæ videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putet contigisse; permultum erit ex mœrore tuo diminutum. Relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie refertur: in qua non est jam gravitatis ac sapientia tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatus casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque se junctus. Etenim eum semper te & privatis in rebus & publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, & constantia servendum. Nam quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiaque debemus. Etenim si nulla unquam fuit liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus: neque expectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus. His ego literis si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum: sin minus forte valuissent, officio tamen esse * fun-

³ In qua si resideret] Mss. prim. Græv. resideret, &c. Amstelod. tres Pall. Grut. & quasi resideret. Quod propter librorum consensum notandum. Grævius. Ex illo membranarum & Cellarius facit ex, legendumque arbitrat, ex qua si

⁴ Functum] Gebh. & Græv. functurum. Eiusdem pretii lectio utraque. Docti eligant.

functum benevolentissimi atque amicissimi: quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas. Vale.

M. CICERO · P. SEXTIO P. F. S. D.

XVII. **N**ON oblivione amicitiae nostrae, neque intermissione consuetudinis meae, superioribus temporibus ad te nullas literas misi, sed quod priora tempora in ruinis reipublicae, nostrisque jacuerunt: posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum vero & intervallum jam satis longum fuisset, & tuam virtutem, animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis haec ad te scribere. Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, & in crimen vocabare, defendi: & cum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen conjungeretur, ut potui, accuratissime te, tuamque causam tutatus sum: & proxime, recentis adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuisset, tamen nulla re salutis tuae defui: cumque eo tempore ² invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii, multaque alia reipublicae vitia, plus, quam causa ipsa veritasque, valuissent; ³ Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut & ⁴ hominem te, & virum esse meminisses, id est, ut communem

ARG. Excusat tarditatem literarum, & Sextium hortatur, ut sapienter & fortiter exitium ferat, ad id vario usus consolationis argumento. Anno U. C. 700.

1 P. Sextio] Corrado est hic Sextius, Ciceronis contra Clodium defensor, ab eodem posthac luculenta oratione defensus. Manutius vero alium esse, multis argumentis contendit. Cellar.

2 Invidia annonae] Videtur Edilis fuisse: unde invidia in causa annonae. Idem. Di-

stinctionem vero non agnovit Manutius inter has voces, *annonae inimici non solum* &c. neque est, inquit, iniustitiam Ciceroni duobus uti generandi casibus, ut in lib. de Senect. Quid de P. Licinii Crassi & pontificis & civilis iuris studio loquar? Et lib. II. de Nat. deor. *lis artibus, quarum iudicium est oculorum.*

3 Publio tuo] Filio tuo. Cellarius.

4 Hominem te, & virum] Ab homine sapientiam, a viro fortitudinem postulat. Est enim

munem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres, & dolori fortiter ac fortunae resisteres: cogitareque & in nostra civitate, & in caeteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris injustis iudiciis casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio vereor ne si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar testimonium ⁵ non cepisse: sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis literis desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicunque eris, tuam esse, tecum esse duces. Nec enim minus nostra sunt, quae animo complectimur, quam quae oculis intuemur. Quamobrem, & illius eximia virtus, summusque in te amor, magna tibi consolationi debet esse; & nos, caeterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; & maxime, animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis: si & illud adjunges, Homines sapientes turpitudine, non casu; & delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego & memoria nostrae veteris amicitiae, & virtute atque observantia filii tui monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripseris arbitrare. Vale.

enim *Magis in Virum*: ut in epistola sequenti: *Te colligas, virumque praebes.* Et in Bruto: *Vidi Mitylenis virum, & vidi plane virum.* Manut.

5 Non cepisse] Libris omnibus veteribus invitis, edendum curavi, non dedisse. Lam-

bin. Meus primus liber, *testimonium non accepisse.* Melior est lectio haec, quam vulgata. Accipere enim Ciceroni & aliis scriptoribus infinitis in locis est audire, intelligere. Gravius. Laudetur Gravius, quod nihil tamen mutaverit.

M. CICERO T. FADIO S. D.

XVIII. **E**TSI egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum: propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, & qua conditione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit; propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi: amisi, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pena ab hac republica discesserit. Tu vero, qui & fortunatus, & liberus habes, & nos cæterisque necessitudine & benevolentia tecum conjunctissimos; quique magnam facultatem sis habiturus nobiscum & cum omnibus tuis vivendi; & cum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia, eaque dubia, potentia alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te, libertatem tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet.

ARG. T. Fadium, judicio damnatum, & ideo exilium consolatur a miseria communi, & virtute propria, nec non a commodis exili, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentia testimonio: quibus sua adjungit officia. Anno U. C. 701.

T. Fadio] Sic est in Pall. quint. Vaticano. Siquæ eadere Victorius & Lambinus.

Vulgo T. Fabio, qui fuerat cum P. Sextio Tribunus pleb. Male: Fabii enim nobilissimi. Hæc autem fuit homo novus, ut innuit ipse Cicero. Gerhard.

2 Dedit] Dedit hominum studia, honores, existimationem. Manut.

3 Sis habiturus] Hæc spes est reditus. Forte non perpetuo exilio damnatus fuit, sed ad certos annos. Cellarius.

4 Una sententia] Quæ cum sententiæ damnarunt, una tantum plures fuere, quam quæ abolverunt. Manut.

5 Potentia alicujus condonatum] In quo reus non ob culpam, sed ob potentiam adversarii, vel alicujus judicium damnatus sit. Vide IV. Pec. Vet. 9. J. F. Gronovius.

CICERO RUFO.

XIX. **E**TSI mihi nunquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio: extatque id, quod mihi ostenderas quibusdam literis, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses, (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest) quo liberius judicium esse posset tuum. Itaque me & superiores literæ tuæ admodum delectaverunt, quibus & expectatum meum adventum abs te amanter videbam, & cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse lætatum: & his proximis literis magnum cepi fructum

X 2

ARG. Pompejo Italia pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quaestor in provincia, in illius, tanquam reip. castra transire, non plane certus cogitabat: quem Cicero confirmat, & ut maneat in sententiâ, suadet. Anno U. C. 704.

Cicero Rufe] Hos titulos epistoliarum quemadmodum in antiquis exemplaribus invenimus, ita scripsimus: id alii postea facere neglexerunt. Quod si res magni ponderis non est, non est fortasse tam levis quam quispiam existimaret. Ita frequenter scribere solitos esse veteres duobus in locis, quod nunc meminimus, testatur Cicero: in quibus etiam non parum referre docet, prænomena ponantur, & tituli honorumque gradus, an nominibus tantum, qui scribit, utatur: alter est in epistola ad Voluminium, s. Quod sine prænomen, familiariter ut debebas, ad me epistolam misisti, &c. alter in Oratione pro domo sua: Literas in contione recitasti, quas tibi a C. Casare missas dices: CESAR PULCHRO.

Cum etiam esse argumentatus annuit esse hinc signum, cum nominibus tantum uteretur: neque adscriberet Praefectus, aut Trib. pl. ita enim legendus ille locus est, non Praefectus: pertinet enim ad Casarem vox illa, quemadmodum alia ad Polibio. Tertium exemplum esse potest, si quis his contentus non sit, titulus epistolæ M. Antonii, quæ in XIII. Philipp. inclusa est. Hujus autem & sequentis epistolæ nomina nuda sunt in præfatis & bonis libris. Victor.

L. Mescinius Rufus fuit Ciceronis in Ci-

licia Quaestor, unde paulo post Ciceronem deceffit, & Roman venit, Cicerone jam oræ maritima præfecto. Corradus.

2 Etsi mihi nunquam dubium fuit] Si temporum ordo servatus esset ab eo qui has Cic. epistolas retulit in volumina, quædam (ut arbitror) nobis magis plana essent, neque in multis locis tantopere hæsitaremus. Hæc, nisi fallor, illam sequi debet: cujus initium est, Quosq. modo potissimum, non præcedere. Obicere est totum negotium, de quo hic agi: quid tamen sentiamus, libere pronuntiamus, freti aequitate læstorum. Cum illa non multo postquam e provincia Cicero rediit, scripta sit: hæc jam suscepto civili bello, & pulso ex Italia Pompejo scripta est. Exornabat jam Tullius fugam, & in castra Pompejana profectici cogitabat, cupiebatque comitem habere illius consilii & itineris Rufum: de quo ipse Rufus in epistola sua sponit aliteram Ciceronis dederat: quod tamen cum cupide Cicero optaret, modestè canteque rogat: quia res multum periculi, si emanasset, habebat: ideo obcure loquitur, ne si forte literæ in alienas manus incidissent, aliquid mali molestique ex eis faceretur. Victorius.

3 Liberius] Nam in provincia officio quaestorio adductus videri poterat cum studioso colere: cum præfate quaestor prætori suo debeat, quidquid officio potest; nec in eo liberum judicium sit. Confæta vero provincia, versus animi sensus apparet necessitudine quaestoria solutus. Manutius.

Etum & iudicii, & officii tui: iudicii, quod intelligo, te, (id quod omnes fortes ac boni viri facere debent) nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit: officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est: de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quaedam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coeundam societatem, vel periculi, vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum: sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitror. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni & literis nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies. Sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris; omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicium; sin id quod opto, etiam amicissimum iudicabo. Vale.

CICERO RUFO.

XX. **Q**UO modo potuissim, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea quæ scripsisti, commodius equidem

ARG. Excusat se Rufo, querenti per literas, quod rationes provinciarum ad ærarium, eo non expectato, detulisset: Ipsum enim vel addita quædam, vel immutata in iis cupe-

re. Tota est de rationibus, & ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia vexata. Anno U. C. 704.

dem possem de singulis ad te rebus scribere, si ¹ M. Tullius, scriba meus, adesset: a quo mihi exploratum est; in rationibus duntaxat referendis (de cæteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam. Dein, si rationum referendarum ² jus vetus & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulisset, concessissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, cum lege Julia relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse nunquam me poenitebit. Totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi. Tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honor is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pene ipsi mihi. Si providendum fuit, ne quid aliter ac tibi & honestum, & utile esset, referretur: non habui cui potius id negotii darem, quam ³ cui dedi. Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem & Apameensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consolidatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me quam justis de causis ⁴ rationes deferre properarim, tamen te expe-

¹ M. Tullius, scriba meus] Ciceronis liberus, fortasse Laurea cognomento, cujus egregios versus, in Ciceronis academiam scriptos, recitat Plinius lib. XXXI. cap. 2. Neque enim Tiro liberatus est, nisi postquam e provincia ad urbem Cicero rediit: at ille scriba, qui rationes in provincia tra-

stavit, liberus omnino fuit. *Mansu.*

² Jus vetus] Mos vetus erat: ut ad urbem is, qui provincialis erat, cum quæstione suo rationes conferret, priusquam ad ærarium referret. Jus autem vetus est, quod fuit ante legem Juliam. *Grevius.*

³ Quam cui dedi] Hoc est, tibi. Nemo fuit, cui tutius ac fidelius hoc negotium committi poterit. *J. F. Gronov.*

⁴ Rationes referre properarim] Ita legendum. Ad ærarium puta. Etsi causæ impellerent atque urgerent graves, ut primo quoque tempore hoc officio celebrandum ad ærarium rationum defungeret: tamen id dilatarum fuisse usque in adventum tuum, nisi putarem frustra expectari, ut conferremus, cum jam deposita essent. Nihil enim jam poterat mutari: cum utrumque codicem concordari oporteret. *Idem.*

expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro latis haberem. Quamobrem de Volusio quod scribis, non est id rationum. Docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse: sed prædes Valerianos teneri: neque id erat H-S xxx, ut scribis, sed xix. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed sic me & liberalitatis fructu privas, & diligentia, & (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentia. Liberalitatis, quod mavis scribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque maxima calamitate levatos, cum præsertim non deberent esse obligati. Diligentia, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam, nec cogitavisse: scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse. Prudentia, cum rem a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putes. Nam & Volusii liberandi meum fuit consilium; & multa tam gravis Valerianis prædibus, ipsique T. Mario deperelleretur, a me inita ratio est: quam quidem omnes non solum

5 *Latis*] Alii, *relatis*, vel *delatis*. *Corr.* Videtur scribendum, *collatis*. Supra: *Nisi recum... contulissent*: J. F. Gronovius.

6 *De Volusio quod scribis*] Volusius, multæ nomine, magnam pecuniæ vim publice debebat. Eam pecuniam Valerius periculo suo exigendam a Volusio susceperat, prædesque dederat: quos puto Ciceronis legatum & præfectum fuisse; id enim sequentibus verbis indicatur. Videtur autem Cicero, cum rationes conficeret, Volusium liberare voluisse, & a prædibus multam amovere, et eorum fortunam consulere. Quod ejus consilium & factum infra demonstratur. Contra Rufus Valerium quidem, & prædes liberare, sed nomen illud Valerio ad Volusium transferre cupivisset. Quod Cicero ex amicorum, præcipueque Camilli hominis peritissimi sententia, fieri non potuisse demonstrat: aut enim Valerii mancipiis prædes teneri, qui se pecuniam illam, a Volusio debitam, curaturos jam promiserant: aut si prædes liberandi essent, Volusium quoque simul oportere liberari: quod utrumque ut fieret, rationem a

se initam esse infra Cicero dicit. *Man.*

7 *Reliquum*] Ita distingue. Ejus, quo usus non erant, quodque restabat inconsumentum, id retuli, populo scilicet, in rationibus scripti vel scribi curari, seu testatus sum & residuum salvum esse. Manutius vult simul cum rationibus eam pecuniam ad æratium relatum: quod fieri potest, ut quandoque factum fuerit: sed hoc proprie verbis his non explicatur. J. F. Gronov.

8 *Ut multa*] Si in re obscura licet divinare, censo Volusium quandam fuisse publicanum, & reipublicæ debuisse XXX. sestertium. In ejus locum postea successisse Valerium, & non solum conduxisse vestigal illud, sed & reliqua Volusii solvenda in se suscepisse, & hoc nomine prædibus prædiligque retulisse, & hoc nomine prædes ejus tenebantur, quos liberare cupiebat Cicero. *Multa* vero dicitur hic pecunia, quæ & a mancipio Volusio, & ejus prædibus solvenda erat. Hæc mea de hoc loco sententia est: modo sit sanus, sed dubito. *Grævius*.

solum probant, sed etiam laudant. Et, si verum scire vis, hoc uni scribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. Nam de Luccejo est ita actum, ut, auctore Cn. Pompejo, ista pecunia in fano poneretur. Id ego agnovi meo jussu esse factum. Qua pecunia Pompejus est usus, ut tua, quam tu deposueras, Sextius. Sed hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset, certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatus-consulto, quibus tuis, quibus meis literis P. Sextio tradita esset. Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset, non adscripsi id, quod tua nihil referbat. Ego tamen adscripsisse mallem, cum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuæ. Adde enim tu, meo jussu, quod ego quidem non addidi: nec causa est cur negem: nec, si esset, & tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, quando de logeo parum gratum est, quod ego in rationibus referendis etiam

nunc

9 *Cum populus*] Hac sententia: Putavi esse boni viri, cum possem, nullo populi damno, commodare civibus, & eorum fortunas sustentare. *Vitruv.*

10 *Nam de Luccejo*] Scaliger ad Catullum emendat, *Nam de Lucello est ita actum*. Satis constat vitiosum esse de *Luccejo*: sed multo constat magis alienissimum esse *Lucello*, quod ille substituit. *Vides*, inquit, *privatum amicorum ac civium vocari Lucellam*. Ego vero non video. Nam duo genera diversissima sunt, hoc quod in fano positum est, & ista fortasse amicorum vel civium. Fortunæ istæ sunt ipsam patrimonium vel bona Volusii, & prædium Valerianorum & Marii: at illa pecunia publicæ pars: neutra ullam lucelli hujus, de quo agitur, habet imaginem. Nam cur potest agitur, si distribuenda erat prætorie cohorti? J. F. Gronovius. *Nam de logeio* habent omnes præter hunc nuper Venetis impressum excubi codices. *Vitruvius*. Vide mox

Lambinum.

11 *Quando de logeo parum gratum est*] Ego quam proxime potui, accessi ad scripturam antiquam. Nam libri manuscripti hoc loco sunt corrupti: sed tamen partim sic habent *quando de logeo parum gratiosum est*, partim *gratiosissimum est*. Vulgati autem, *parum visum est*, quæ lectio tolerabilis est: nec eam damnamus. Præterea quod ad vocem *logesium* pertinet, nos putavimus utrobique, & supra, ibi, *nam de logeo ita est actum*, & hic, *quando de logeo*, &c. tandem rem agi: ideoque idem nomen poni oportere. *Logesium* autem seu, *logesium*, vox Græca est, quæ significat, præter alia, locum ubi rationes referuntur, & ubi deponuntur. *Lambin.* Forte scriptis Cicero, *si quid est, quod de legato parum gratum visum est*. Nimirum de legato, quem cum præfecto maxima calamitate levare cupiebat, ut supra ostendit. *Grævius*.

nunc corrigere possim, de eo mihi, cum senatus consulto non sim usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe ¹² in pecunia exacta ¹³ ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo facere modo possim. Quod scribis ¹⁴ de beneficiis, scito a me & tribunos militares, & præfectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. Liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. Postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissim. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuæ potius ¹⁵ ambitioni reservata esse, quam meæ, qui ambi-

¹² In pecunia exacta] Recte in meo libro scribitur, in pecunia exacta. Ceterum veteres exactus ut abstinens dixerint? Et sane ab hoc verbo eos non abhoruisse offendit etiam Quintil. declamat. 19. Sacrosanctus mercator opportunum mercis exactum puto invenit. Pro his efferre nonnulli libri legunt, ista referre. Hinc Ciceronis hæc fuisse verba colligo, te certe in pecunia exacta ista referre ex meis rationibus relatis non oportuit. Hoc est: Te non oportuit in rationes pecuniæ a te exactæ referre, quod ego in meas rationes ad ærarium relatas jam ante aliter retuleram. Videtur enim Cicerio H-S. nongentis millia in rationes suas retulisse, quæ postea in pecuniam a te forte post Ciceronis decessum exactam quoque retulit Rufus. Sed viderint acutiores. Alii aliter mutant. Nihil in re tam obscura definitio, nec mihi ipse satisfacio. *Grævius.*

¹³ Ita efferri] Sic lege. Ex rationibus a me relatis causam capere cur mihi successerit. Pro Cæl. 9. *lessi dolent, irati efferuntur.* De Harusp. resp. 2. *dolere me elatum & iracundia longius prope digestum.* Gronov.

¹⁴ De beneficiis] Comitæ & contubernales magistratum & adjutores publicorum negotiorum deferrebantur in beneficiis ad ærarium a Proconfulibus & Propræt. & Quæstribus, cum redirent ex provinciis. Non hoc erat emolumentum, ut Scaliger ad Catul. notat, sed merus honor & commendatio illarum personarum apud populum Romanum, profutura illis, vel ad majora emolu-

menta ab rep. consequenda, vel ad pericula, si quæ extitissent, sublevanda, tanquam olim meritis, ut iudicio & beneficio principum honorarentur. Sic Archiam in beneficiis ad ærarium delatum ab Lucullo Prætoræ & Consule, sic L. Cornelium Balbum a Pompejo in illorum defensione jactat Cicerio. Male Scaliger hoc dicit nomen in ærarium referri, & vocari in beneficiis. Omni antiquitati ignoratur hoc loquendi genus, quæ dicebat deferri in beneficiis ad ærarium. Idem, lib. III. de Pec. Vet. cap. 17.

¹⁵ Ambitioni] Ambitionem non recte interpretatur Manutius, quasi offendere voluerit cohortem apud se fuisse lechissimorum hominum, qui beneficia in rem publicam contulissent. Non quidem de nihilo est, & poterunt hoc quoque nonnulli respicere: sed non id intelligit Cicerio, cui ambitio est gratia & demonstratio studii in clientes. Significat se facile pati potuisset, ut hanc apud delatos gratiam iniret Rufus, cum ipse deferendo non fit secutus gratiam, sed morem, & veritatem, & merita. Illud haud proteritum, qui ambitione nihil uteretur. Plaut. Trinum. *Apaga te amor, non placent, nihil te stor.* Cæsar III. Civ. *Si vero alteri paulum modo tribuisset fortuna, non esse vultum conditionis pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret.* Liv. IX. *tum pacem petentes, quod uti ea, cum daretur, nolissent, spernatus.* Idem, lib. III. de Pecun. vet. cap. 17.

ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, & de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te ¹⁶ Myrina literas esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui & Tullii. Sed cum id corrigi non posset, quod jam depositis rationibus ex provincia ¹⁷ decessimus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim rescripisse: sed neque tum me humanitate literarum mearum ¹⁸ obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephefi apud publicanos deposuisse: id fuisse ¹⁹ H-S XXI: eam omnem pecuniam Pompejum abstulisse: quod ego sive æquo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum æquo animo ferre debes, & existimare eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse. ²⁰ Quod si mihi expensâ ista H-S centum tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore ²¹ æstimationem accipere. Nam nu-

Tom. VII.

Y

mera-

¹⁶ Myrina] Libei duo habent, Smyrna. Reliqui, Myrina. Utraque nota urbs, Smyrna in Jonia, Myrina in Æolia. Quis potest divinare, ex utra scripserit Rufus eas literas? Smyrna quidem naviganti in Italiam Mæcilio propinquior & commodior. Man.

¹⁷ Decessimus] Sic omnes, quos viderim, veteres libri. A quibus olim dicerendum putabam & legendam, unius literæ mutatione, *Decessimus*. Nunc me ipse revoco, & ita statuo, syncopen esse non posse in iis verbis, quorum in præteritis ultima syllaba est, s: ut *Cælo, Cessis, Cessissem*, non *Cessum*; eodemque modo in compositis, *decedo, recedo, incedo, discedo, concedo*. Antea *decessimus* utebatur. Idem. Lege, *decessimus*. Sic recte Manutius; quam sententiam male postea mutavit. J. F. Gronov.

¹⁸ Obligatum] Deberi sibi a Cicerone mutuam pecuniam ex literis ab eo antea hu-

manissime scriptis, Rufus ostenderit. Man. ¹⁹ H-S XXI.] Parva summa. Itaque legendum opinor *Bis, & vicier*, ut est in epit. 1. lib. XI. ad Act. In *ciophoro* in Asia habet ad H-S *bis & vicier*. Loquitur de hæc Ephefi deposita pecunia; nam Ephefus in Ionia, quæ regio est Asiæ. Manut.

²⁰ Quod si mihi expensâ ista H-S centum tulisses] Si mihi ea mutua dedisses, aut in rem meam expendisses iusti meo; ut iustus debitor forem. Quod eleganter *καὶ δικαίον*. Vide not. ad Liv. XXVII. 7. J. F. Gronov.

²¹ Æstimationem accipere] Possessionem æstimatam accipere pro pecunia mihi commodata. Hic locus videtur indicare scriptam hanc epistolam Cæsare iterum & Servilio iterum coacti post latam a Cæsare legem de æstimandis possessionibus, quanti quaque ante civile bellum fuissent; ut debitoribus confuleretur; quorum erat iniqua conditio, ja-

meratum si cuperem, non erat. Sed hæc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non ²² scindi velim, causa nulla est. Vale.

centibus prædiorum pretiis, quod fere solet in bellis evenire. Dicebantur autem possessiones illæ, *Resimationes*; ut epist. 16. lib. IX. & epist. 18. ejusdem libri. *Manus.*

²² *Scindi*] Varie dixit, hic quidem *Scindi*; alibi *Conscindi*, ut epist. 18. lib. VII. & *Conscripto*, epist. 10. lib. X. ad Art. 1. *dem.*

M. T. C. L. MESCINIO S. D.

XXI. GRATÆ mihi tuæ literæ fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam sine literis arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam ¹ tecum esse, ² ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. ³ Etenim, cum esset major & virorum, & civium bonorum, & jucundorum hominum, & amantium mei copia, tamen erat nemo quicum essem libentius, quam tecum, & pauci, quibuscum essem æque libenter. Hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum, medius fidius, tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorē esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto

ARG. Mescinio Rufo, sui videndi cupido, mutua se teneri cupiditate significat, eumque hortatur, ut temporum acerbitatem literarum studiis & optimæ conscientie recordatione mitiget. Anno U. C. 707.

¹ *Tecum*] Vulgo, *tecum esse mihi communia, omnia, ita que opto, &c.*

² *Ita*] Elegans adseverandi formula, & quasi jurandi, per *ita, ut*. Divinat. cap. 13. *Ita deus mihi velim propitius, ut, cum illius diei, &c.* Catil. IV. 7. *Ita mihi salus rep. vobiscum frui liceat, ut ego &c.* Cell.

³ *Etenim, cum esset major*] Aliis placet. *Ut enim, pro Etenim*: quia sic habent ple-

rique veteres libri. Solacisimi facies apparet. Quid refert? inquit. Quam multa præterea hujusce generis in Ciceroe deprehenduntur. His itaque responderi videtur posse, solacisimum, si modo libri veteres in eo consentiant, ferendum: sin aliter, tollendum. Itaque, cum habeam duos veteres libros, unum M. Antonii Maffei, quo etiam olim: commodante ejus fratre Bernardino Cardinali, usus sum; alterum Fulvii Ursini, in quibus diserte legitur, Etenim: libenter aufero solacisimum, & integritatem Ciceroe dignam restituo. *Manus.*

AD FAMILIARES LIB. V. 171

cepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum noscens, literulis nostris; præterea ⁴ conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim: cui ⁵ nisi invidisset is, quem tu nunquam amasti, (me enim amabas) & ipse beatus esset, & omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quam honestum otium: idemque, cum illa ipsa arma, quæ semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, ⁶ quem ego idem effeceram, quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed & hæc, & multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi expectatio ⁷ rerum Africanarum. Videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesse, (quanquam id ipsum, quid intersit, non sane intelligo) veruntamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse velim a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta, ut quanquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum; quem etiam tuæ superiores literæ confirmarunt, quibus intellexi quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas literas profuisse. Verum enim scribam, teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate & in libera viximus. Sed ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus everfam fortunam fortiter ferre debemus, ut hoc saltem in maximis malis boni conse-

Y 2° qua-

⁴ *Conscientia consiliorum meorum*] Sæpe hanc sententiam usurpat, epist. 3. lib. IV. epist. 1. & 4. & 6. & 10. & 13. & 21. lib. VI. & epist. 3. lib. VII. quæ recitare longum est: indicare loca, & quasi digitum ad fontem intendere, unde hauriant qui copias studeant, satis dico. *Idem.*

⁶ *Quem ego idem effeceram*] In consulatione. Epist. 9. lib. I. *Idem.*

⁷ *Rerum Africanarum*] Africani belli, quod inter Cæsarem, & Scipionem ac regem Jubam gestum est. *Idem.*

⁵ *Nisi invidisset is*] Pompejum, opinor,

quamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fructu isto otio, tibi que persuade, prae-ter culpam ac peccatum, qua semper caruisti, & carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi, si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certior faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc ne te moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per literas, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valetudinique tuae, & tranquillitati animi servias.

EPI-

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER VI.

M. CICERO A. TORQUATO S. D.

I. **E**TSI ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat, nemoque sit, quin ubi vis, quam ibi ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romae esse miserimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum & suarum; ¹ tamen oculi augment dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseris cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angere necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. ² Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu aedes, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic ³ agitare animo, ut non adhi-

ARGUMENTUM. Aulum Torquatium, qui Pompejo victo, cuius partes securus fuerat, Athenis exulabat, consolatur, ut absentiam ab urbe aequo animo ferat, quia turbata sint omnia, & qui praesentes sint, multa cernant, quae nolint videre. Addit spem redissent & recti conscientia; etiam ex civitate, in qua exulet, & Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi. Anno U. C. 707.

¹ Tamen oculi augment dolorem] Lib. IV. epist. 4. & 13. & VII. 30. Aurium autem sensum plus doloris afferre quam oculorum dixit supra ad Marcellum IV. 9. Oratoris hoc est aisdem rebus, si res possulet, vel contrariis uti. *Grævius.*

² Etsi] Adverte in principio hujus epistolae quater esse repetitum *etsi tamen*, quod in nobis vitio duceretur. *Idem.*

³ Agitare animo] Tribus modis hoc verbum ad eandem sententiam accommodatur. *Argi-*